

A láthatatlan város

(Ladányi István *Eresszai észrevételek* című könyvéről)

„... az ember az a határlény, amelynek nincsenek határai.”

(Georg Simmel)

Ladányi István „eresszai” esszéi egy képzeletbeli, ugyanakkor konkrétan is körülhatárolható vidék feltérképezésére tesznek kísérletet, miközben nem feledkeznek meg a bejárt szövegek időbeli mérlegeléséről sem. Ezért foglal el kitüntetett helyet a könyvben a kötetkezdő *Híd a Drinán*-értekezés, amely az Ivo Andrić regényét reprezentáló, illetve a benne foglalt történeteket összekötő híd-metaphorát, mint az időben elfolyó élet értelemadó perspektíváját mutatja fel. Ezzel pedig látenszen ki is jelöli azt a szemléleti ívet, ami a szerző saját írásait, valamint azok megszólalásmódjait egyfajta pilléreként kapcsolja egybe, láthatatlanul hidalva át a valóságos összetartozás és önazonosság egyre tátongóbb hiányát.

Mert legyen szó műfordításról (*Szerzőiség, szerzői identitás a műfordításban*), motívum-elemzésről (*Az Adria-motívum változásai Tolnai Ottó költészetében*), vagy portrészertű pályaképről (*Tar Sándor prózájáról*), a szövegek ugyanabból a köztes pozícióból indulnak ki és ugyanazokra a poétikai problémákra irányítják a figyelmet: olyan határhelyzeteket írnak körül, amelyek egzisztenciálisan átléphetetlennek tűnnek, s amelyek esztétikai *hiányvetületei* a fikción kívüli valóságba vezetnek vissza. Krasznahorkai László 1987-ben megjelent *Sátántangójának* apropóján például a várakozás végtelenített reménye kerül a középpontba, amely egy sajátosan közép-kelet európai létállapotot tükröz. „A hetvenesek az ígéret évei voltak... A nyolcvanas évekre az ígéretek kiürült formái maradtak, a remény emléke. Az emberek lefőljárkáltak az utcán, kezükben ezekkel az ütötköpött üres edényekkel, és várták, hogy valaki színültig töltse őket reménnyel... A nyolcvanas években egyébként is folyton vártunk valamire... Amíg egyesek a maguk Hencidától Boncidáig

terjedő nagy hazájáról álmodoztak, mi, vajdasági magyarok, a határok spiritualizálódását vártuk.” (112-115.). Az ún. „elveszett nemzedék”, azon belül is a határon túli – külső/belső emigrációba kényszerülő – magyarság korabeli (és máig tartó) életérzéseit közvetítik Ladányi személyes kitételei, amelyek a kisebbségi kérdéseken túl a mindenkori idegenségérzet és tudathasadásos identitás képzeteit is magukban hordozzák. „Az útitervből már rég nincs sem célba érkezés, sem hazatérés.” – olvashatjuk a Bozsik Péter-recenzió kiábrándult sommázatát.

Mégsem csupán ez a lemondó gesztus lesz az uralkodó a délszláv térség traumáit feldolgozó szövegekben, bár az elemzett irodalmi művek *narratív mintáiként* szolgáló történelmi-társadalmi kontextus erősen rányomja a bélyegét az adott alkotók (Danilo Kiš, Neven Ušomović, David Albahari stb.) írói intenciójára, ezzel együtt hatása alá vonja a Ladányi által többször hivatkozott ecói „*mintaszerzőt*” is, aki jelen esetben nem más, mint az értelmezői „észrevételek” és metaközlések általa képzett alanyiséga. Az ehhez kapcsolódó (stilisztikailag is kimutatható) élményszerű érintettség nem csak oldja a bonyolultabb gondolatmenetű tanulmányok szakszerű nyelvezetét, hanem egy-egy bekezdés erejéig meg is szünteti az írások alapvetően közvetített jellegét. Vagyis az olvasatok nem szorítkoznak az interpretációs tevékenység tudományos kifejtésére, közvetlen kommentárjaikban önelemző gesztusokat is felfedezhetünk (ld. az *Utószó*-ban említett *Híd*-beli útinapló idézett „helyzetjelentését”). Persze elsősorban műelemzésekről van szó, amelyek az irodalomtudomány aktuális diskurzusához kapcsolódnak, többek közt az intertextualitás vagy a szerzői identitás tematizálásával, illetve a vonatkozó

nemzetközi és magyar nyelvű szakirodalom felhasználásával. Számomra mégis azok a gondolatfutatok maradtak a legemlékezetesebbek, amelyekben már nemigen választható szét a szövegeket író, valamint a „szövegbe írt” szerző.

Nagyon érdekes, hogy ez a hol háttérbe húzódó, hol pedig előtérbe kerülő (a kiválasztott tárgyhoz nem kizárólag szakmai szempontokból közelítő, úgymond beleérző) alanyi attitűd akkor is kiérezhető a kötet anyagából, amikor a személyes szálak (látszólag) nem szövik át az adott szöveget. Mert még az ún. vendégszövegekről szóló írásban (*Amikor a hóhért akasztják, Egy posztmodern gesztus utóélete*) vagy a fentebb már említett, műfordítással kapcsolatos fejezetben is tetten érhető az a párhuzamos gondolatmenet, amely – ha öntudatlanul is – összekapcsolja a különböző nemzetiségű irodalmak közötti kulturális „csempészetet” az ugyancsak kultúrák közt ingázó nemzetiségi művész/fordító alakjával vagy – tágabban értelmezve a lehetséges analógiákat – az új kulturális keretek közé kerülő emigráns ember (egyszerre nyitott és zárt) létmódjával, amely az ismerős és az idegen közös nevezőjét keresi.

Talán a két tanulmányból álló Tolnai-blokk után mutatkoznak meg a legjobban azok a vándormotívumoknak is nevezhető, visszavisszatérő poétikai fordulatok, amelyeket az elemzett művek és az elemzői működés közös nevezőinek is hívhatunk. Ilyen elidegeníthetetlen elem például a Tolnai verseiben lépten-nyomon megjelenő tenger („azúr”), amely egyszerre lesz a végtelenbe vegyülő költői lélek (képzeltbeli?) szabadságának, illetve a Mediterráneumhoz és a Balkánhoz is kötődő délvidéki otthonosságérzet (szűkülő?) tágasságának szimbóluma. „Tolnai a maga különöségét a magyar irodalomban azzal jelöli meg, hogy neki van tengere, de a »tenger« alatt a déli kontinentális területeket is érti, vagyis a maga különöségét ebből a déli vonatkozásból meríti.” (138.). Egyébként a Domonkos István regényét (*A kitömött madár*) taglaló, kötetzáró szövegben („*Álom, ébrenlét, élet, halál*”) is hangsúlyos szerepet kap a tengerhez való ambivalens viszony analízise. Végel László *Egy makró emlékiratai* című művének térhoétikai vizsgálata kapcsán a szerző szintén közös pontokat (az urbánus közterek identitásképző

szerepe, kirakat-metafora stb.) vél felfedezni az egyes alkotók (Tolnai-Végel-Domonkos) között, ezúttal egy fikatív, végletekig stilizált városképet (Újvidék szinte referenciamentes, kiüresedett képét) véve szemügyre. „A regényzárás is a látás lehetetlenné válását hozza szóba a regénytér kioltása kapcsán. A hely elhagyása, a menekülés nem veszi fel a szabadság akár csak lehetséges elnyerésének dimenzióját.” (178.).

Ladányi István találó kötetcíme is egy láthatatlan várost idéz meg, mely a szerző egyik gyerekkori „félrehallásából” (az Újvidéki Rádió Faluműsorában hangzottak el Herceg János *Ereszalji jegyzetek* című felvételei) tűnt fel a *perifériák perifériájának* délibábos horizontján. „Mondhatnám, hogy innen a vágyódásom a fikatív görög város, az antik mediterrán romjaira épült Eressza iránt. Ahonnan a nyugodt, érdek nélküli szemlélődés pozíciójából lehet elmondani kommentárjainkat közös dolgainkról. De Eresszát nem találok.” (203.). Valamiképpen mégiscsak valóságosabb ez a térképen elhelyezhetetlen (vagy éppen bárhol fellelhető), képzeletben létező vidék, mint a térbe vetített emlékezet átmeneti, határokon inneni és túli helyszínei: „... mintha csak olvastam volna őket valamelyik regényben, vagyis azok talán mégis valóságosabbak, azok legalább rendesen meg vannak írva az olvasónak, ezekbe meg nekem kellene beleírni a helyem.” – olvashatjuk a korábbi, címadó forrásszövegben.^{1*}

Nádas Péter mondja egy interjúban a következőket: „*Örkényt olvasni olyan, mint tengervízben fürödni. Most a tengert értsük úgy, hogy valamilyen végtelen meg elérhetetlen, mert mondjuk, ennek az országnak nincsen tengere.*” Valahogy én is így voltam ezekkel az esszéekkel, bár még sosem láttam az adriai végtelenséget. Eressza partjairól is csak egy azúrkék csík látszódnak belőle...

(*zEtna, Újvidék, 2013*)

^{1*} *Eresszai észrevételek, Zágráb–Hajmáskér–Zágráb (via Zenta. Szabadka)*, Híd, 2005. 11. szám 33. oldal